

I VAATUS

1. pilt.

Kevadpäev isa Trulove'i väikeses mõisas. Anne Trulove ja Tom Rakewell on noored ja õnnelikud. Tänu Anne'i isale ootab Tomi koht ühes Londoni pangas; kindlamale elujärjele saades võiks ta Anne'iga naituda. Tom aga ei tunne mingit tahtmist ametnikuks hakata, lootes, et Fortuuna aitab teda niigi. Ta soovib, et tal oleks raha.

Ootamatult saabub keegi võõras — Mike Shadow — teatega, et rikas onu, kelle olemasolust Tomil polnud aimugi, on teinud ta oma pärijaks. Tomil tuleb vaid Londonisse sõita, et täita formaalsused. Mike Shadow saab Tomi teenriks. Palka ei nõua Mike enne, kui on möödas üks aasta ja üks päev.

Tom ja Mike lahkuvad, õnnelik Anne jääb ootama. Elupõletaja tähelend algab.

2. pilt.

Tom ja Mike pidutsevad Londoni lõbumajas, mille perenaist tuntakse emand Goose'ina. Näidates oma «elutarkust», vastab Tom südilt ja teravmeelselt Mike Shadow' ja emand Goose'i küsimustele. Üksnes küsimus «Mis on arm?» äratab temas südametunnistuspiinu — korraks.

3. pilt.

Anne usub, et Tom, kes on ta unustanud, siiski vabab teda. Ta otsustab Londonisse sõita ja Tomi üles otsida.

II VAATUS

4. pilt.

Luksus ja suurlinna seltskonnaelu on Tomi tüüdanud. Nüüd soovib ta, et ta oleks õnnelik.

Mike näitab Tomile kuulsa tsirkusetähe, habemega imenaise Türgi Baaba pilti ja soovitab tema kätt paluda. Tom nõustub: see oleks hea nali, millega võiks kuulsaks saada.

5. pilt.

Londonisse jõudnud Anne leiab Tomi just siis, kui see toob koju oma vastlaulatatud naise. Anne ei süüdistata Tomi, vaid ennast — ju ta siis ei väärinud Tomi.

6. pilt.

Baaba lobiseb einelauas oma reisidelt toodud «varandusest». Tomi tülpinud vaikimine ärritab teda ja kutsub esile uue tiraadi, kiivusehoo... Anne'i suhtes. Tomil õnnestub naine vaikima sundida.

Tom ärkab unenäost, milles ta on näinud masinat, mis muudab kive leivaks. Ta soovib, et unenägu oleks tõsi. Mike näitab talle just niisugust imemasinat. Tomi elutüdimus kaob, ta otsustab hakata inimeksheategijaks. Masinaid tuleks valmistada palju. Kõik tüütud asjaajamised võtab Mike enda peale.

III VAATUS

7. pilt.

Imemasin on osutunud pettuseks ja Tomi suurejooneline ettevõtte pankrotti läinud. Anne tahab Tomi näha, aga keegi ei tea, mis temast on saanud.

Oksjonipidaja Sellem müüb osavalt Tomi ja Baaba varandust. Maha müüakse ka veider kuju. See osutub... Baabaks endaks, kes hakkab laulma oma eelmises vaatuses katkenud tiraadi täpselt samast, kus see pooleli jäi. Kohtudes Anne'iga heldib Baaba ootamatult, loobub kõigest õigustest Tomile ja otsustab tsirkusesse tagasi pöörduda. Anne siirdub Tomi otsima, kelle häält on oksjoni ajal kaugusest kuulnud.

8. pilt.

Õine kalmistu. On möödunud üks aasta ja üks päev sellest, kui Mike Shadow — saatan — Tomi teenistusse astus. Nüüd nõuab ta tasuks Tomi hinge. Tomil tuleb endal valida, mil viisil elust lahkuda. Tema armupalvete peale annab saatan veel ühe šansi: kui Tom arvab ära kolm kaarti, võib ta vabaks saada. Fortuuna on Tomi poolt. Talle meenub Anne (lava tagant on kuulda Anne'i häält). «Ma ei soovi enam midagi, ütleb ta ja mõistatab õigesti kolmandagi kaardi, ärtu emanda, mille kordamine oli Shadow' kavalaim löks. Saatan on kaotanud võimu Tomi elu ja hinge üle, aga võtab temalt mõistuse.

9. pilt.

Nõdrameelsete varjupaik. Tom peab end Adoniseks ja ootab külla Veenust. Anne on lõpuks Tomi leidnud, aga Tom ei tunne teda ära ja kõnetab teda Veenusena. Tom jääb Anne'i hällilaulu saatel magama. Tuleb isa Trulove ja viib tütre koju. Ärgates avastab Tom «Veenuse» kadumise ja sureb kurvastusest.

Epiloog ja moraal:

Kes laisk ja endast palju peab, — küll saatan teab ja kiusab neid, ka teid, me kallid sõbrad!

* * *

Igor Stravinski looming jaguneb kolme suurde stiiliperioodi:

1) 1908—1923 nn. vene periood, tähtsamad teosed — balletid «Tullilind», «Petruška» ja «Püha kevad», ooperid «Ööbik» ja «Mavra».

2) 1923—1953 neoklassitsistlik (uusklassitsistlik) periood: Oktett, balletid «Söduri lugu», «Haldja suudlus», «Apollon Musagète» ja «Orpheus», ooper-oratoorium «Kuningas Oidipus», «Psalmide sümfoonia», Sümfoonia in C, Sümfoonia kolmes osas, Viulikontsert, ooper «Elupõletaja tähelend» jt.

3) 1953—1968 hiline periood (seeriatehnika): kantaat «Canticum Sacrum», ballett «Agon», «Liikumised» klaverile orkestriga, kantaat-allegooria «Veeuputus», Reekviem jt.

Ooper «Elupõletaja tähelend» («The Rake's Progress»), Stravinski ainus õhtutäitev lavateos, on kirjutatud neoklassitsistliku perioodi lõpul. Vormilt on «Elupõletaja» XVIII sajandi eeskujud järgiv numbrioper. Värsstekstidega aariat ja ansamblid vahelduvad proosaretsitaatiividega tšembal saatel. On kasutatud klassikalisi aariatüüpe, näiteks kaks Baaba aariat 6. pildis — bufo-aria ja «kättemaksu- (raevu) aaria».

Klassikaline numbrioper oli Stravinskile alati lähedane olnud, ta ei tunnistanud Wagneri muusikalist draamat (s. o. läbikomponeeritud ooperit, milles üksikud muusikalised numbrid pole eraldatud).

«Aariad, ansamblid ja nende vastastikused suhted ooperi struktuuris annavad kogu teosele ühtsuse ja loogika, mis on üksnes sügavama sisemise korra väline avaldusviis.

...Mida kontrollitum, piiratam ja viimistletum on kunst, seda vabam ta on.»

I. Stravinski, «Muusikaline poeetika»
(loengud Harvardi ülikoolis 1939/40)

Stravinski enda sõnade järgi on «Elupõletaja tähelend» seotud eriti Mozarti koomilise ooperiga «Così fan tutte». Ainekäsituselt meenutab teos aga pigem Mozarti tragikomöödiat «Don Giovanni». Ja nagu «Don Giovanni», nii ka «Elupõletajas» järgneb tõsisele lõplahendusele ironilis-naiivne epiloo, milles tegelased teevad publiku poole pöördudes teatavaks loo moraali.

Ooperi sünnilugu on kogu ooperiliteratuuris küllaltki omaladne. Enamasti on ooperite aluseks ikka kirjandus, originaallibretosid on kirjutatud harva. «Elupõletaja» aine ja pealkirgi on pärit kujutavast kunstist — XVIII sajandi inglise graafika suurmeistri William Hogarthe vaselöigetete sarjast. Libreto lõppvarianti lükkis Hogarthe gravüürisarja järgmised elemendid: ootamatu pärandus, laostumine, abielu inetu ja vana naisega, kangelase varanduse müük oksjonil ja tema surm hullumajas. Uued tegelased ja olukorrad tõi ooperisse peamiselt W. H. Auden. Mõned stseenid libretos on kirjutatud Audeni sõbra C. Kallmani poolt.

«Hogarthe gravüürid «Elupõletaja tähelend», mida nägin 1947. aastal juhuslikult Chicago Kunstide Instituuti külastades, kutsusid mu kujutluses kohe esile ooperistseenide rea. Olin sedalaadi sisenduseks ette valmistatud, sest mõte ingliskeelsest ooperist oli mind köitnud juba sest ajast, kui saabusin Ühendriikidesse. Audeni valisin oma lähedase sõbra ja naabri Aldous Huxley soovitusel. Kui kirjeldasin Huxleyle värssooperi tüüpi, millist oleksin tahtnud kirjutada, veenis ta mind, et nimelt Auden on poet, kellega koos võin oma soovi ellu viia.

...Järgisime rangelt Hogarthe seni, kuni meie enda süžee hakkas omandama teist mõtet.

Emake Goose ja Inetu Hertzoginna* olid muidugi Audeni panus, aga üldise plaani ja tegevuse arengu töötasime välja ühiselt, samm-sammult. Ühtlasi püüdsime sündmuste käiku kooskõlastada eelnevalt kindlaksmääratud aariate, ansamblite ja kooride plaaniga.

...Auden kütkestas mind iga päevaga üha enam. Kui me parajasti tööd ei teinud, seletas ta mulle luulevorme, luues näiteid peaaegu kirjutamiskiirusega. ...Vähesed on mulle õpetanud nii paljut, ja pärast tema ärasõitu hakkasid meie raamatukokku tekkima raamatud, millest ta kõnelnud oli. ...Tema mõju mulle ei piirdunud kirjandusega, ja nii head kui ka poleks olnud tema arvustused, on ta mulle alati tundunud sügavamana kõlbluse vallas — õigupoolest on ta üks vähesi moraliste, kelle tooni ma võin taluda.»

I. Stravinski, «Mälestused ja kommentaarid»,
1960.

* Vt. selgitus pöördel.

Ема Goose (Mother Goose) — Hane-
ema — XVIII saj. populaarse inglise lasteraa-
matute ja laulude väidetav autor, kelle nimi on
tõenäoliselt laenatud J. Perrot' muinasjutukogu
pealkirjast. Avaliku maja perenaise ristimine
Ема Goose'iks on muidugi ooperi libretisti nali.

Inetu Hertsoginna — XIV saj. Tirooli valitse-
janna Margarita, kellest juba ta eluajal tekkis
rida legende; mõned neist on rännanud vendade
Grimmide muinasjuttudesse. L. Feuchtwanger
on kirjutanud romaani «Inetu Hertsoginna».
Hertsoginnat, kes on «Hämmastavalt inetu»,
kohtab ka Carrolli Alice oma imedemaa-seik-
lustes. «Elupõletaja» lõppredaktsioonis sai ine-
tust naisest viimaks groteskne Türgi Baaba
(Baba the Turk). Tsirkuseteema oli populaarne
meie sajandi 20-ndate aastate kunstis; «Elu-
põletaja» tegevusaja, XVIII sajandi süzeedes kas-
utati meelsasti Türgi eksootikat (meenutagem
kasvõi Mozarti «Haaremiröövi»).

Ka ooperi peategelaste nimed on tähendusli-
ku ja karakterid seoseterohked.

Trulove = tõeline armastus. Anne'i, «huk-
kaläinud» noormeest truult armastava tütar-
lapse üks paralleelkujusid on Ibseni «Peer
Gynti» Solveig, kes samuti päästab armastu-
hinge. Ooperiliteratuuris on Anne Trulove'i eel-
käijad näiteks Weberi «Nõidküti» Agathe ja
Bizet' «Carmeni» Micaela.

Shadow = vari. Inimene-vari, saatan. Te-
hing saatanaga oli üks kunsti meelismotiive ala-
tes keskajast kuni XIX sajandini, õige popu-
laarne oli see romantilises ooperiloomingus:
Weberi «Nõidkütt», Meyerbeeri «Robert Saatan»,
Goethe «Fausti» aineil loodud Gounod', Boito
ja Berliози ooperid jt.

Rakewell. Rake (ka rakehell) = liiderlik
elumees; well = hästi. Kui Shadow's on üht-
teist Mefistofelesest, siis tema kerglases ja tah-
tejõuetus peremehes Tom Rakewellis oleks ras-
ke näha isegi Fausti paroodiat. Opetlikud lood
sellest, kuidas noorel inimesel, kellele õnn näe-
ratanud, ta oma süü läbi hiljem viltu veab,
olid levinud inglise XVIII sajandi kunstis.

*

Stravinski «Elupõletaja tähelennu» esma-esi-
etendus oli 1951. a. Veneetsias La Fenice teat-
ris XIV nüüdismuusika festivalil. Dirigeeris
autor.

«Elupõletaja tähelennu» lavastus «Estonia»
teatris on ooperi esmakordne teostus Nõukogude
Liidus.

* * *

ГАТ «ЭСТОНИЯ»

ИГОРЬ СТРАВИНСКИЙ

ПОХОЖДЕНИЯ ПОВЕСЫ

Опера в 3-х действиях

Либретто: У. ОДЕНА и Ч. КОЛМЕНА

Перевод на эстонский язык: К. СЮВАЛЕП

Дирижер:

ПЕЭТЕР ЛИЛЪЕ

Постановщик:

БОРИС ТЫНИСМЯЭ

Художник:

народный художник ЭССР
ЛЕМБИТ РООЗА

Хормейстер:

народный артист ЭССР
УНО ЯРВЕЛИА

Концертмейстеры:

РЕЭТ ЛАУЛЬ, ХЕЛЪЮ ТАУК и
ЯАНУС ЮУЛЬ

Концертмейстер оркестра:

МАТИ УФФЕРТ

Премьера в 1977 г.

Трулав	— народный артист ЭССР ТЕО МАЙСТЕ заслуженный артист ЭССР МАТИ ПАЛЪМ
Анна, его дочь	— МАРЕ ЙЫГЕВА ХЕЛЪВИ РААМАТ МААРЪЯ ХААМЕР
Том Рекуэлл	— РОСТИСЛАВ ГУРЪЕВ ТИЙТ ТРАЛЛА
Майк Шэдоу	— заслуженный артист ЭССР ВОЛЬДЕМАР КУСЛАП АРВО ЛАЙД
Матушка Гусс	— заслуженная артистка ЭССР АЙНО КЮЛЬВАНД заслуженная артистка ЭССР ЛИЯ ЛААТС
Баба-турка	заслуженная артистка ЭССР ЛИДИЯ ПАНОВА ЭВЕ НЕЭМ ЛЕЙЛИ ТАММЕЛЬ
Селлем, аукционер	— МАЙТ РОБАС ЭННО ЭЭСМАА
Смотритель в доме умалишенных	— ХАРРИ ИЛЬВЕС НЕЭМЕ КУНИНГАС

Девушки и парни в доме матушки Гусс, слуги, горожане, сумасшедшие.

Действие происходит в Англии в XVIII в.

*

Ведет спектакль:

ЮРИ КРУУС

I ДЕЙСТВИЕ

Картина первая.

Весенний день в деревенской усадьбе Трулава. Анна Трулав и Том Рекуэлл юны и счастливы. Благодаря отцу Анны Тома ожидает место в одном из лондонских банков, а ведь обретя под ногами почву он смог бы жениться на Анне. Том, однако, не испытывает ни малейшего желания заделаться чиновником, надеясь на благосклонность Фортуны. Он желает, чтобы у него были деньги.

Неожиданно появляется незнакомец — Майк Шэдоу с известием о том, что богатый дядюшка Тома, о существовании которого у того не было и понятия, завещал Тому свое состояние.

Тому надлежит всего-навсего съездить в Лондон для исполнения необходимых формальностей. Майк Шэдоу поступает к Тому в услужение, причем плату за свои труды желает получить не ранее, чем через один год со днем.

Том и Майк уезжают, счастливая Анна остается в ожидании.

Похождения повесы начинаются.

Картина вторая.

Том и Майк развлекаются в лондонском публичном доме, хозяйка которого известна под именем Матушки Гусс.

Блистая своей «умудренностью», Том непринужденно и остроумно отвечает на вопросы Майка и Матушки Гусс.

Лишь один вопрос — «Что такое любовь?» — тревожно задевает струны его совести, и то всего на мгновение.

Картина третья.

Анна живет в уверенности, что забывший ее Том все же нуждается в ней. Она принимает решение отправиться в Лондон и разыскать Тома.

II ДЕЙСТВИЕ

Картина четвертая.

Роскошь и великосветская жизнь прискучили Тому. Теперь ему хотелось бы обрести счастье.

Майк показывает Тому портрет знаменитой звезды цирка, бородатой Бабы-турки, и советует просить ее руки. Том соглашается: с такой шуткой не трудно и прославиться.

Картина пятая.

Приехавшая в Лондон Анна находит Тома именно в тот момент, когда он приводит в свой дом свежевенчанную жену. Анна винит в случившемся не Тома, а себя, — значит, она его не заслуживает.

Картина шестая.

Баба-турка болтает за завтраком о своих поездках и «приобретениях». Молчание Тома раздражает ее и вызывает новую тираду ревности, направленную против Анны. Останавливает ее только парик, натягиваемый Томом на ее лицо.

Том пробуждается от сна, в котором он видел машину, превращающую камень в хлеб. Он хотел бы, чтобы сон был правдой. Майк показывает ему именно такую машину. Том решает стать благодетелем человечества. Чудо-машин надо много. Все тяготы и заботы Майк берет на себя.

III ДЕЙСТВИЕ

Картина седьмая.

Чудо-машина оказалась блефом, и предприятие Тома потерпело крах. Анна ищет встречи с Томом, но никто не знает, что с ним случилось.

Аукционер Селлем ловко распродает имущество Тома и Бабы-турки. Идет с аукциона и странная фигура, оказывающаяся... самой Бабой, которая при снятии с ее лица парика продолжает свою тираду из предыдущего действия — точно с той фразы, где ее прервали.

Встретившись с Анной, Баба-турка неожиданно умиляется, отказывается от всех прав на Тома и принимает решение вернуться в цирк. Анна устремляется на поиски Тома, чей голос она слышала отдаленно во время аукциона.

Картина восьмая.

Кладбище. Ночь. Прошел ровно год и день с тех пор, когда Майк Шэдоу — дьявол — поступил в услужение к Тому. Он требует в уплату душу Тома. Том должен сам выбрать способ ухода из жизни. Сатана дает в уступку его мольбам последний шанс — Том должен угадать три карты.

Фортуна приходит Тому на помощь. Тому вспоминается Анна (из-за сцены слышится голос Анны). «У меня нет больше желаний», — говорит он, и верно угадывает и третью карту — червонную даму, коварно повороченную Майком.

Дьявол утрачивает власть над жизнью и душой Тома, но отбирает взамен рассудок.

Картина девятая.

Бедлам, дом умалишенных. Том мнит себя Адонисом и ждет пришествия Венеры. Анна, наконец, находит Тома, но он ее не узнает и разговаривает с ней, как с Венерой. Том засыпает под колыбельную песню Анны. Появляется отец Трулав и уводит дочь домой. Том просыпается, обнаруживает исчезновение «Венеры» и умирает от огорчения.

Эпилог и мораль:

Кто лени и тщеславья полн, —
их знает сатана
и уж не бросит их.
И вас, друзья мои!

*

Замысел оперы зародился в 1947 году, когда Стравинский в Чикагском институте искусств обратил внимание на развитую сюжетность цикла гравюр «Похождения повесы» У. Хогарта (1697—1764). По словам композитора в его воображении возник ряд оперных сцен.

По сравнению с хогартовской серией, в опере изменена последовательность картин, введены новые ситуации и образы.

В «Похождениях повесы» Стравинский возрождает классический тип «оперы в стихах», в которой преобладает номерной принцип, используются традиционные формы XVII—XVIII веков: речитатив под аккомпанемент клавесина, определенные типы арий и т. п. Избран в качестве модели буффонные оперы Моцарта, Стравинский в процессе создания «Похождений повесы» приблизился к типу трагикомедии моцартовского «Дон Жуана». В ней смешиваются признаки комедийного и серьезного жанров, гротесковые черты сочетаются с лирико-драматическими и даже элементами трагизма.

Премьера оперы «Похождения повесы» состоялась в Венеции 11 сентября 1951 года в театре Ля Фениче. Постановка в театре «Эстония» — первая постановка оперы в СССР.

*

Lavastusala juhataja — ÜLO MATESEN

Dekoratsiooniala juhataja — FELIKS THALING

Kostüümiala juhataja — LEIDA TALLO

Valgustusala juhataja — EVALD RADIK

Grimm ja parukad — HELJE BASIHHINA

Rekvisiidiala juhataja — META KALT

Kunstnik-butafor — VÄINO VAHTRIK

Lavameister — HEINRICH TOOTS

Hind 20 kop.
Цена 20 коп.

Trükkikoda „Ühiselu“, Tallinn. Tell. 543. III 1977. Tiraaz 6000.